

УДК 87.09245'61

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.27.3.4>**ФУНКЦІОНУВАННЯ ОДНОРІДНИХ ПРИСУДКІВ І ПІДМЕТІВ
У РОМАНІ ГАСЬКИ ШИЯН «ЗА СПИНОЮ»: СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ****FUNCTIONING OF HOMOGENEOUS PREDICTIONS AND SUBJECTS
IN THE NOVEL «BEHIND THE BACK» BY HASKA SHYIAN: A STYLISTIC ASPECT****Стовбур Л.М.,***orcid.org/0000-0001-9678-8047**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри української мови**Запорізького національного університету*

Стилістичний синтаксис вивчає функціонування синтаксичних одиниць у різних стилях мовлення, стилістичні функції головних та другорядних членів речення, варіантність синтаксичних зв'язків, відношення між різними членами речення. Саме тому цей мовний рівень відіграє важливу роль у формуванні індивідуального стилю письменників.

Основні синтаксичні одиниці – словосполучення і речення. Їх дослідження становить одну з важливих проблем сучасної лінгвістики. У сучасному українському мовознавстві існує два підходи до витлумачення ускладнення: традиційний формально-граматичний і новий семантичний.

Складність цієї проблеми полягає і в тому, що синтаксичний рівень виступає завершальною ланкою мовної структури, він формується внаслідок діалектичної взаємодії, тісного переплетення лексичної і морфологічної семантики з семантикою синтаксичного зв'язку в межах словосполучення і речення. У синтаксичному членуванні мови виявляється активний зв'язок між формально-граматичними категоріями і відображенням у їхній структурі стилістичним наповненням. Усе це зумовлює різноаспектний підхід до вивчення синтаксичних явищ, зокрема й через призму стилістики. Традиційний підхід до проблеми простого ускладненого речення визначається суперечностями, навіть у визначенні ускладнювальних засобів. У новітніх дослідженнях науковці пропонують звертати увагу на те, що виділяти речення слід з урахуванням його власне-семантичної, семантично-синтаксичної і формально-граматичної структури, між якими не існує однозначної відповідності.

Синтаксис, на відміну від усіх інших рівнів, є завжди експресивним і вся його структура підпорядкована виразному відображенню емоцій та різних авторських смислів і намірів. Завдяки вдалому застосуванню конструкцій стилістичного синтаксису письменники мають змогу розкрити певний замисел художніх текстів, а також надати своїм працям емоційного забарвлення та експресивного вираження. У цьому сенсі речення з однорідними підметами й присудками є важливою ознакою індивідуального стилю Гаськи Шиян, оскільки письменниця за їх допомогою урізноманітнює авторське мовлення, надаючи розмовно-побутового колориту образам персонажів.

Ключові слова: стилістичний синтаксис, просте ускладнене речення, однорідні підмети, однорідні присудки, стилістичні фігури.

Stylistic syntax studies the functioning of syntactic units in different speech styles, the stylistic functions of the main and secondary members of a sentence, the variability of syntactic connections, the relationship between different members of a sentence. That is why this language level plays an important role in the formation of the individual style of writers.

The main syntactic units are phrases and sentences. Their research is one of the important problems of modern linguistics. In modern Ukrainian linguistics, there are two approaches to the interpretation of complication: traditional formal-grammatical and new semantic.

The complexity of this problem lies in the fact that the syntactic level is the final link of the language structure, it is formed as a result of dialectical interaction, the close interweaving of lexical and morphological semantics with the semantics of syntactic connection within the word combination and sentence. In the syntactic division of the language, there is an active connection between formal and grammatical categories and the stylistic content reflected in their structure. All this leads to a multifaceted approach to the study of syntactic phenomena, in particular through the prism of stylistics. The traditional approach to the problem of a simple complex sentence is determined by contradictions, even in the definition of complicating agents. In recent studies, scientists suggest paying attention to the fact that a sentence should be distinguished taking into account its proper-semantic, semantic-syntactic and formal-grammatical structure, between which there is no unequivocal correspondence.

Syntax, unlike all other levels, is always expressive and its entire structure is subject to the expressive display of emotions and various authorial meanings and intentions. Thanks to the successful application of the constructions of stylistic syntax, writers are able to reveal a certain intention of artistic texts, as well as to give their works an emotional color and expressive expression. In this sense, sentences with homogeneous subjects and predicates are an important feature of Haska Shiyani's individual style, as the writer uses them to diversify the author's speech, giving a colloquial and everyday flavor to the characters' images.

Key words: stylistic syntax, simple complex sentence, homogeneous subjects, homogeneous predicates, stylistic figures.

Мова творів письменників є важливим джерелом дослідження літературної мови, матеріалом для з'ясування особливих ознак її функціонування на різних етапах розвитку. Прості ускладнені речення – один з індикаторів впізнання творчості певного автора. Питання граматичної та стилістичної ускладненості структури простого речення в традиційному мовознавстві до сьогодні залишається не розв'язаним, незважаючи на постійний до нього інтерес. До проблем синтаксису простого ускладненого речення у своїх працях звертався ряд українських дослідників.

Так спробу розмежувати прості ускладнені та неускладнені речення, зважаючи на формальний аспект, робить К. Шульжук [10, с. 65–66]. Дослідник пропонує розглядати будь-яке ускладнення з граматичного погляду, керуючись ступенем синтаксичної підпорядкованості ускладнювальних компонентів у реченні, виділяє ускладнення на основі субординації та ускладнення на основі координації [10, с. 151–152]. Термін 'ускладнене речення' деякі мовознавці зовсім не використовують [Див. 1].

Натомість Л. Кадомцева вважає, що ускладнені речення є категорією стилістичною, що виражає членування конструкцій у потоці мовлення, наповнення структур, поширеність їх, вказує на стилістично зумовлені прийоми ускладнення речень [6, с. 63]. Відкритим залишається питання про те, чи є ускладнене речення самостійною синтаксичною одиницею.

Більшість мовознавців указує на несамостійність ускладнених структур, оскільки вони утворюються на основі простого речення. Дослідники, визнаючи особливості ускладнених речень,

вважають, що за семантичними та граматичними ознаками вони перебувають між простими і складними реченнями [Див. 2].

Актуальність пропонованої розвідки визначається потребою поглибленого вивчення стилістичного потенціалу простих ускладнених речень сучасної української мови через призму дослідження мовостилію окремих письменників, зокрема – роман Гаски Шиян «За спиною», що розповідає про певний період життя 27-річної героїні Марти, описаний від першої особи. Розмовний стиль сучасного молодого покоління, прагнення показати життя у його розмаїтті є підґрунтям процесу ускладнення основної структури речення. Це покоління користується принципом «Ми мобільні і легкі. Ми не віримо в один диван і один запис у трудовій на все життя. В одні стосунки теж, мабуть, не віримо» [9, с. 72]. Саме 'мобільність' і 'легкість' зумовлюють вибір синтаксичних мовних засобів, у тому числі однорідність, формуючи індивідуальний стиль письменниці.

Панівними засобами текстотворення в романі є прості ускладнені речення з однорідними членами, які, на думку дослідників, наповнюють речення новим змістом, розгортають структурно, індивідуалізують стилістично [Див. 3].

Однорідні члени речення характеризуються ідентичністю синтаксичної позиції, однофункційністю. Вони перебувають в однакових синтаксичних відношеннях з будь-яким членом речення. Однорідність означає, що члени речення об'єднані сурядним зв'язком. Однорідність другорядних членів стосовно певного спільного члена речення визначається відношенням підпо-

рядкованості (підрядності), однорідність головних членів – відношенням координації [8, с. 28]. «Синтаксична рівноправність кожного з однорідних членів переважно ‘підтримується’ їх морфологічною ідентичністю» [8, с. 28], а також залежить від того, які члени речення входять до його складу.

Також дослідники зазначають, що «Обсяг однорідного ряду, його кількісний вияв і лексико-граматична сутність регулюються певною комунікативною потребою. Кожна із структур речень з однорідними членами має свою неповторну індивідуальну сутність, вагому стилістично, бо нею що-небудь активізується в усьому складі речення, логічно виділяється, набуває певної особливої ваги, звучання» [3, с. 251].

Завданням цієї розвідки є визначити стилістичну роль панівного виду ускладнень простих речень у творі Гаськи Шиян «За спиною», що реалізується за допомогою синтаксичних відношень однорідності, у які вступають головні члени речень.

Значне місце у тексті аналізованого роману належить однорідним присудкам. Найбільш поширеними є дієслівні ряди, які покликані зобразити дійсність у динаміці, у русі, у всьому багатстві її мінливості і повторюваності. У цьому проявляється особливість розмовно-побутового стилю, елементи якого використано в розгляданому творі. У лінгвістичній науці існує питання про речення з кількома присудками. Реченнями з однорідними присудками, зазначає А. Загнітко, слід вважати такі, що з’єднуються сурядним зв’язком або наближеним до нього безсполучниковим типом зв’язку, при цьому весь склад присудків характеризується спільним набором другорядних членів речення. Інші речення з кількома присудками слід вважати складними. Автор підкреслює визначальний статус присудка [Див. 5].

Однорідні присудки виступають на позначення одночасної дії, стану чи часової послідовності. Граматично вони можуть бути виражені по-різному [8, с. 31]. Вважаємо за доцільне звернути увагу на категорію часу дієслів: речення з дієсловами теперішнього часу представлені в аналізованому творі панівною більшістю, що зумовлено контекстуальним фоном оповіді. Також має значення спосіб вираження підмета, який, перебуваючи у відношеннях координації з присудком, у тексті роману Гаськи Шиян представлений переважно формою особових займенників: *я, ми, вона, він, вони*. Займенник *я*, особливо у препозиції, найбільш уживаний, тож будова ускладнених речень з дієслівними рядами зумовлена їх смис-

ловим навантаженням і певною стилістичною настановою.

Найбільш поширеними різновидами присудків у дібраних реченнях є прості дієслівні присудки та компоненти складних присудків, виражені особовими дієсловами, що сприяє створенню стилістичного прийому довірливості, навіть інтимізації у спілкуванні з читачем. Прості дієслівні присудки знаходимо в тексті повсякчас: *Я сідаю в машину і вмикаю радіо* [9, с. 204]; *Я безтурботно, рвучко перестрибнула по декілька сходиночок вгору, аж враз остовпіла* [9, с. 262]; *В перерву ми беремо собі смузі і розвалюємося на м’яких пуфах у відпочинковій зоні* [9, с. 143]; *Олька видудлює склянку кока-коли, висмоктуює стік атоксілу, запиває ще двома склянками води і викликає їм з Катрусєю таксі* [9, с. 154]; *Ксав’є безсоромно цим користується і мокро та м’яко мене цілує* [9, с. 300].

У відношення однорідності можуть вступати компоненти ускладнених присудків, виражені прикметниками та прислівниками: *У твоєму ж випадку фінансова складова кар’єрного просування була дуже суперечливою і сумнівною* [9, с. 43]; *Це було краще і щиріше за всі мої ритуальні повідомлення останніх шести тижнів* [9, с. 97]; *Стає свіжішою і стрункішою* [9, с. 301]; *Крики стають голоснішими і страшнішими* [9, с. 335].

Послугується авторка й складними присудками, оформленими за допомогою інфінітивів: *Я ще встигаю заскочити в «Сефору» і намастити там на себе всього потроху* [9, с. 311]; *Я почала гратися виделкою, колоти себе нею в пучки* [9, с. 331]; *Цій таки вдалося прослизнути в кабінет «на секундочку» і вийти за двадцять хвилин* [9, с. 200]; *Мені хочеться самій взяти телефон і подзвонити у студію* [9, с. 216]; *Ти можеш безсило махати кулаками і сигналити* [9, с. 4]. Як бачимо, стилістично-синтаксичний потенціал інфінітивів доволі потужний у плані вираження дій і процесів.

Стилістичний прийом градації застосовує письменниця у реченнях з багатокомпонентними конструкціями дієслівних рядів однорідних членів: *Продавиця зойкає, хапається за серце, кидається перепрошуватися, вихоплює у мене сумку і починає рятувати пакунки* [9, с. 9]; *Я навипиньки переступаю через ясні шкаралупки понівеченого пластикового посуду, липну до калюж висохлої на паркеті кіллі, перестрибую озерце томатного соку на килимі і вешті, подолавши усі ці перешкоди, виходжу через дитячу на балкон* [9, с. 178]; *Ти зірвався на рівні ноги*

і швидко натягнув штани, помотав головою з боку в бік і, затуливши обличчя долонями, фиркнув, наче кінь [9, с. 228].

Концентрація, згущення однорідності часто створює відповідний художньо-образний ефект: дієслівність у такому разі показує енергію діяння, створюючи певний змістовно-стилістичний прийом. Наприклад: *У підвальчику в цокольному приміщенні туди-сюди бігають гейши, метушаться, скрикують, заламують руки, виглядають у віконечка на рівні ніг і коліс, а тоді відволікаються від підозрілої ситуації і заходяться впорядковувати розклад масажів* [9, с. 38].

На основі однорідності трапляються цікаві контексти, побудовані за допомогою стилістичного концентрування урізноманітнених однорідних комплексів. Наведемо уривок простого ускладненого речення з роману з декількома рядами однорідності, де основний ряд однорідних членів представлений наказовою формою другої особи однини дієслів: *Пий віскі-сауер, смузй й апероль-шпріц, веди пустопорожні напівінтелектуальні балачки, споглядай у барах миленьких хіпстерів у підстрелених штанях і в светрах з оленями, підглядай у вікна барбер-шопів, де доводять до ладу їхні борідки, доводь до ладу свої брови у бров-барі, кури траву, мути стартапи, замовляй суши, піцу, бургери, панкейки і китайське їдло в коробочках з доставкою, ходи на манікюр, в лаунж і спа, бий татухи, став собі аплікухи світових кулінарів на найновіший таджет, досліджуй андеграунд, ангрейдь кастомні велосипеди, готуй кус-кус в таджині, майнь біткойни, зависай на техно-рейвах, облаштовуй інтер'єр дизайнерськими цяцьками, пость в лайв-сторіз і додавай в меморіз, бий татухи знову, живи на «Сойленті», шукай дорогу на гул-менз, носи платтячка-одноденки і джинси-бойфренди, тусуй на хаус-паті, катайся на бордах-серфах-парапланах, запакованих у багажники Туле, лупаши селфі з палки, шукай лайф-хак на кожну ситуацію, їж фалафель, лічі й асаї, пробивай кислоту, пость флетлеї для відпочинку в інсту, літай лоукостом і бізнес-класом, дивися блокбастери в 3D і арт-хаус на оупен-ейрах, читай глянець і найсвіжішу економічну пресу* [9, с. 71].

Стилістично-синтаксичний аналіз простих ускладнених речень досліджуваного тексту засвідчив, що між однорідними підметами встановлюються у більшості власне-єднальні відношення, які оформлюються переважно сполучником *і* (*й, та*), а також прийменником *з*, коли вони виражені двома іменниками або особовим займенником та іменником на позначення істот.

Зазвичай підмети виступають у формі іменників: *Між нами світиться наелектризованою кулею порозуміння і радість* [9, с. 303]; *Давні фарцовщики й апаратчики переродились тут у підприємців і відставних рішал* [9, с. 30]; *Усі райони об'єднували дивні традиції та ритуали* [9, с. 93]; *Олька і Катруся явно щасливі спекатися мамських обов'язків бодай на один вечір* [9, с. 151]; зрідка – субстантивованих прикметників: *Моя погана французька і його смішна англійська поступово стають чудовими засобами для взаємного порозуміння* [9, с. 294]; поєднання слів і словосполучень: *До речі, Антон з Лерою пропонують святкувати разом Новий рік* [9, с. 145]; *Ми з Софкою обіймаємося і жартома легко цілуємося в губи* [9, с. 173]; *Ще донедавна ці мерседеси «Спринтер», фольксвагени «Транспортер» і рено «Трафік» заміняли заробітчанам скайп і соціальні мережі* [9, с. 82].

Кількісно ряд однорідних підметів частіше двокомпонентний, а багатокомпонентні структури представлені мало: *Ритмічність роботи, хвиля поточних завдань, пінг-понг в обідню перерву і декілька латешечок у відпочинковій зоні роблять цей день по-хорошому непомітним* [9, с. 55]; *І такої людини вишенькою на наповненій різнобарвним контентом піраміді Маслоу неодмінно бовванітимуть соціальні проєкти, внески на краудфандингу на мистецькі затії та даунишфтерські авантюри* [9, с. 72]; *Ще там були цукерки Харібо, шоколад і кава* [9, с. 223]; *Там обов'язкова шкільна форма, дрес-код для вчителів і водночас найвищий рівень вагітностей серед підлітків* [9, с. 305].

Задля створення значної сили стилістичного експресивного прийому, зокрема ефекту нагнітання, письменниця використовує 'нанизування' однорідних підметів у реченнях аналізованої структури: *Зі стін гнітюче нависають зброя, амуніція, портрети національних героїв, прапори* [9, с. 74]; *Янголики, статуєтки, пластмасові цвинтарні квіти і лампадки, вишиті рушнички, ксерокопії ікон святого Миколая, кольорові образки різного калібру, вервечки, вода з Люрду* [9, с. 92]; або ефект переважання: *Не залишаються поза увагою у цих побажаннях регулярні місячні, курортні романи, колготки з лайкрою, тістечка без калорій, парфуми від Діора і одяг від Версаче, нормальний тиск, іномарки, євроремонти і дачі, гарні фігури, гідні зарплати, і, безумовно, жагучі коханці, впливові спонсори та вдячне начальство* [9, с. 237].

Знаходимо в аналізованому тексті також парцельовані синтаксичні одиниці. Як відомо, парце-

ляція – це прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно та пунктуаційно ізольовані комунікативні частини, окремі речення. Як прийом стилістичного синтаксису парцеляція в художньому мовленні використовується для створення стилістичних ефектів живомовності, невимушеності, спонтанності спілкування [7, с. 32]. Такі конструкції комунікативно виділені й цим привертають до себе увагу. Стилiстична парцеляція характерна для внутрішніх монологів, які сприймаються як одна цілісна надфразна синтаксична єдність. Різновиди простих речень, а саме неповних односкладних, слів-речень, теж можуть виконувати функцію парцелята [7, с. 370].

Письменниця використовує в романі прийом парцеляції з метою змістового виділення, увиразнення, експресивізації певного фрагмента тексту. Причому підкреслює змістовне навантаження парцельованих однорідних членів речення: *Я двічі про себе схлипую і, тримаючись за перенісся пальцями, задушую ридання всередині. Прошу винести ще п'ятдесят віскі, занюхую кісточками на кулаці й закусую холодним вогким повітрям. Підводжуся, обтріпую мокрий зад куртки і неквапливо рушаю в напрямку дому* [9, с. 12];

У їхньому арсеналі, крім водки, гіпюр, переконливі оксамитові декольте, майже непомітні спідниці, юні напудрені личка, сливова помада. І пачка соку [9, с. 50].

Значна кількість простих ускладнених речень в романі з'явилася завдяки прийому синтаксичної парцеляції, вони є парцелятами. Маркером таких одиниць стилістичного синтаксису є сполучник *але*, ужитий у препозиції: *Хотілося чогось солодкого й вишуканого. Але чомусь беру баночку маринованого імбиру й починаю захланно жерти його просто пальцями* [9, с. 17]; *Мої мрії линуть далеко і сягають нездійсненого. Але Ольга і Катруся мене висмикують із зайвих рефлексій* [9, с. 57]; *Потрібно зосередитись і прийняти серйозне рішення. Але суміш шкварчання котлет і людських розмов якось наводить на інше* [9, с. 74].

Проведений стилістично-синтаксичний аналіз художнього тексту засвідчує, що однорідні присудки та підмети, звичайні та парцельовані, є своєрідним маркером ідіостилю Гаськи Шиян. Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні інших ускладнювальних компонентів простого речення – однорідних другорядних членів речення, звертань, вставних і вставлених конструкцій, відокремлених членів речення – через призму їх стилевжитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. Синтаксис. Київ : Вища школа, 1989. 334 с.
2. Доленко М. Т., Дацюк І. І., Кващук А. Г. Сучасна українська мова. Київ : Вища школа, 1987. 346 с.
3. Дудик П. С. Стилiстика української мови : навч. посіб. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
4. Дядюра Г. М., Кухарева-Рожко В. І. Комунікативно-стилiстичний аспект синтаксичної категорії однорідності в науковому тексті. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство.* 2019. № 11. С. 46–51.
5. Загнітко А. П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс) : у 2 ч. Ч. 2. Київ : ІЗМН, 1996. 240 с.
6. Кадомцева Л. О. Українська мова : Синтаксис простого речення. Київ : Вища школа, 1985. 127 с.
7. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилiстика української мови : підруч. / за ред. Л. І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
8. Мойсієнко А. К. Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал»», 2009. 208 с.
9. Шиян Гаська. За спиною. Роман. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2020. 352 с.
10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підруч. Київ : Академія, 2004. 408 с.